

SLOVENSKO – VŠ ŠTÚDIUM V ZAHRANIČÍ

Mária BYSTRIANSKA¹

DOI: <https://doi.org/10.34135/svpmvp.191003>

Abstract

International student mobility is the most complex transformational learning experience, which governments and various institutions can grant. Research has shown that international student mobility can lead to better international relations, intercultural understanding, improved academic environment and increase employment. The framework of international learning mobility doesn't mean just the internationalization of study of each student but also the internationalisation of institutions in educational system. Benefits of internationalisation bring economic benefits and social power to local areas. The largest, most developed and economically most significant aspect of international student mobility involves students seeking full degrees in foreign countries. According to OECD information, the Slovak Republic has strong educational system. Secondary education of adults is highest in the OECD area. On other hand, by the same source, comparing to 10% in 2010, there were 17% of Slovak students studying abroad at the tertiary educational level in 2016. In this context, it is one of the highest mobilities within Europe. Consequently, we can expect that such mobilities logically and significantly affects formation of current Slovak society as well as have important impact to its future and bring new challenges for Slovakia. One of the possible challenges, reflecting the effort of understanding of this phenomena in Slovakia, is the research. The first research of the Institute of Sociology of SAS in this field, called Brain Drain 2014, examined selected mobility factors of university students from Slovakia studied abroad. The aim of the current follow-up research is to extend our knowledge to the research of study agencies operating in Slovakia and offering possibility of University degree mobility. The Brain Drain 2014 survey received data on 200 graduates from their parents. Based on the results of this research, it was found out that especially children of university-educated parents and graduates of grammar schools are those who choose study abroad. There were also identified different characteristics of parents of Slovakian students studying in neighboring countries (CZ, HU and AT) and students studying in Western Europe and the USA. Students studying farther came significantly more often from families with both parents with university degree. The follow-up research, in addition to the questionnaire research, will analyze semi-structured interviews with study applicants, students, graduates and representatives from study agencies.

Key words: Slovakia, study migration, student mobility, mobility factors, study agencies

Úvod

Medzinárodná študentská mobilita mení životy jednotlivcov aj celú spoločnosť. Najväčší, najrozvinutejší a ekonomicky najvýznamnejší aspekt medzinárodnej mobility študentov zahŕňa študentov, ktorí študujú v zahraničí za účelom získania VŠ titulu. (Mohieldin a Vandycke 2017) Z dôvodu významu medzinárodnej mobility VŠ študentov, je na tento jav zameraná aj jedna z analytických vlajkových lodí OECD, publikácia Education at the Glance 2019. Podľa poslednej správy Eurostatu študovalo v roku 2016 v EÚ tretí stupeň štúdia 1,6 milióna zahraničných

¹ Ing. Mária Bystrianska, Sociologický ústav SAV, Slovenská akadémia vied, Klemensova 19, 813 64 Bratislava, Slovenská republika, E-mail: maria.bystrianska@savba.sk

študentov, z čoho viac ako 2/5 boli študenti z Európy. Ďalšie zhrnutie sa plánuje na december 2019. (Eurostat 2016)

Podľa OECD má Slovenská Republika vybudovaný silný vzdelávací systém. Hoci stredoškolské vzdelanie dospelých je v rámci OECD najvyššie zastúpené, podľa rovnakého zdroja v roku 2016 už na treťom stupni študovalo v zahraničí 17% slovenských študentov, pričom v roku 2012 to bolo 15% a v roku 2010 „len“ 10% slovenských študentov. (OECD 2018 - Education at a glance 2018). V tomto smere sa jedná o jednu z najvyšších mier mobility v celej Európe i OECD. Je teda logickým dôsledkom, že sa takáto mobilita výrazne podieľa aj na formovaní slovenskej spoločnosti. Samozrejme takéto zmeny podmienené medzinárodnou mobilitou prinášajú so sebou nové výzvy. Je potreba atraktívniť a modernizovať vysokoškolské vzdelávanie na Slovensku, zlepšiť kvalitu vzdelávania v prvom rade v oblastiach, kde dosahujeme v medzinárodnom porovnaní vedomostí najhoršie výsledky. V roku 2018 vzrástla oproti predchádzajúcim rokom vnútroštátna miera dosiahnutého terciárneho vzdelania na 37,7% proti priemeru EÚ 40,7% teda rozdiel len 3%. Nadpriemerne sú zastúpené ženy a Bratislavský kraj podielom ľudí s terciálnym vzdelaním takmer dvojnásobne prevyšuje ostatné kraje. (Európska Komisia, 2019)

Slovensko sa v štruktúre terciárneho vzdelávania zásadne odlišuje od priemeru krajín OECD, slovenskému študentovi trvá absolvovanie terciárneho vzdelávania v priemere o viac ako rok dlhšie, než je tomu v priemere krajín OECD. (Republiková únia zamestnávateľov, 2019) Dlhodobo je počet zahraničných študentov študujúcich na VŠ na Slovensku menší ako počet slovenských študentov študujúcich VŠ v zahraničí.

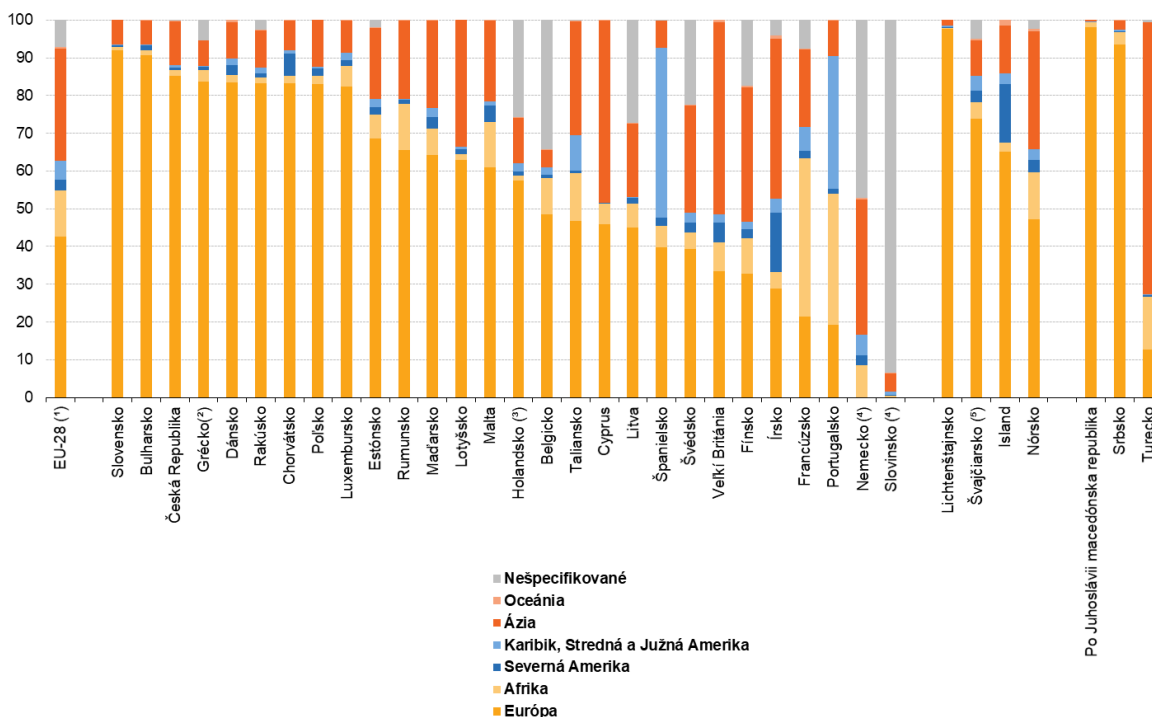
Meniace sa prostredie

Kvalifikovať a kvantifikovať jednotlivé podrobnosti pre lepšie spoznanie celého javu napomáhajú aj výskumy z rôznych oblastí. Prvý krát sa otázkou úniku mozgov do zahraničia tzv. Brain Drain začali vedci zaoberať v 60tych až 70tych rokoch 20.storočia. (Roudgar a Richards 2015) Sociologický ústav SAV sa vo svojom prvom výskume Brain Drain 2014 zaoberal skúmaním vybraných faktorov, ktoré ovplyvňujú mobilitu VŠ študentov zo Slovenska odchádzajúcich študovať do zahraničia. (Bahna - Gyárfášová, 2016) Výskum zisťoval informácie o študentovi prostredníctvom jeho rodičov, čo umožnilo kombinovať informácie o študentovi a o jeho rodinnom zázemí z hľadiska ľudského, sociálneho či kultúrneho kapitálu. Na základe doterajších výskumov sa pohľad cez tieto kapitály rodiny študentov javí ako veľmi osožný (Findlay et al., 2006, Salisbury Mark - Paulsen, 2010)

Prostredie terciálneho medzinárodného vzdelávania sa mení. Počet krajín, ktoré aktívne získavajú medzinárodných študentov výrazne vzrástol. Mnoho krajín, ktoré sprvu len posielali študentov do zahraničia, skvalitňuje svoje vlastné vyššie vzdelávanie a vyvinulo stratégie a politiky na prilákanie študentov zo zahraničia. Podľa niektorých výskumov je regrutácia študentov najefektívnejšia vtedy, keď je dlhodobo zameraná na ekonomickú a kultúrnu vnútroštátnu politiku. (Becker - Kolster 2012) Náš súčasný výskum nadväzujúci na výskum Brain Drain 2014, si kladie za cieľ rozšíriť záber aj na aktérov aktívnej regrutácie - sprostredkovateľské agentúry pôsobiace na Slovensku. Máme zato, že v porovnaní s inými európskymi štátmi je aktívna politika regrutácie na Slovensku nedostatočná. Pritom záujem o štúdium na Slovensku existuje. Keď sa bližšie pozrieme na VŠ študentov, ktorí na Slovensko prichádzajú študovať zo zahraničia, zistíme, že po najviac zastúpených študentoch z Európy, sú druhí najpočetnejší študenti z Ázie, ďalej z Karibiku, strednej a južnej Ameriky.

Graf 1: Graf mapujúci zastúpenie zahraničných študentov v terciálnom vzdelávaní podľa kontinentov

Podiely študentov zo zahraničia v terciálnom vzdelávaní podľa svetadielov, 2016
(% všetkých študentov zo zahraničia v terciálnom vzdelávaní)

Zdroj: Eurostat, 2016

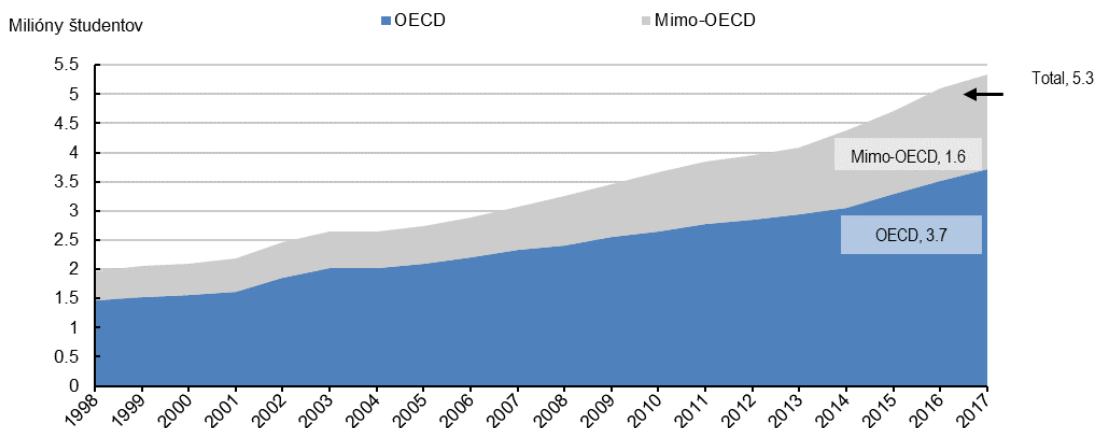
Keď sa zameriame na Slovákov, ktorí zo Slovenska odchádzajú, zistíme, že okrem neustále sa zvyšujúceho celkového podielu slovenských VŠ študentov v zahraničí narastá aj podiel Slovákov s vysokoškolským vzdelaním pracujúcich v zahraničí. Rast tohto podielu súvisí s celkovým rastom vzdelanosti slovenskej populácie a súčasne s rastúcim počtom slovenských vysokoškolských študentov v zahraničí. (Baláž - Karasová, 2016)

Graf 2: Počet zahraničných študentov v terciálnom vzdelávaní

Obrázok B6.2.

Rast počtu zapísaných do medzinárodného alebo zahraničného terciárneho vzdelávania vo svete (1998 až 2017)

Počet medzinárodných alebo zahraničných študentov zapísaných v krajinách OECD a mimo OECD

Poznámka: Zdroje údajov používajú podobné definície, čo umožňuje ich kombináciu. Chýbajúce údaje boli pripočítané k najbližším údajovým správam, aby sa zabezpečilo, že prerušenia v pokrytí údajov nebudú mať za následok prerušenie časového radu.

Zdroj: OECD, 2019

Podľa výberového zisťovania pracovných síl (VZPS) pracovalo v zahraničí v roku 2016 krátkodobo približne 160tisíc Slovákov, z čoho len asi 15% má vysokoškolské vzdelanie, z tohto pohľadu teda nie je potrebné sa obávať žiadneho úniku mozgov. Takáto štatistika však nezahrňuje vysokoškolsky vzdelaných ľudí, ktorí si niekoľko rokov budujú kariéru v zahraničí ani Slovákov v USA, Kanade, či Austrálii na dlhších pobytoch a študentov študujúcich na spravidla kvalitných vysokých školách. V tomto prípade Slovensko prichádza o najkvalitnejší ľudský kapitál (Baláž, 2010).

Podľa správy z výročnej konferencie Slovenskej Sociologickej spoločnosti Hoci v roku 1998 študovalo v zahraničí len 3 040 Slovákov (z toho 1 040 v Česku), v roku 2004 už počty študentov stúpili na 15-tisíc a v roku 2013 dokonca na 37-tisíc a v počte všetkých študentov študujúcich v zahraničí v dennom štúdiu, šlo o jednu z najvyšších mier emigrácie v celej Európe. (Baláž Vladimír; Karasová Katarína 2016) Výskum Sociologického ústavu SAV zaoberajúci sa slovenskými absolventami vysokoškolského štúdia v zahraničí (Bahna, 2015) v niektorých častiach poukazuje na vývoj v tejto oblasti až do roku 1998, zameriava sa však primárne na aktuálnejšie obdobie. 94% absolventov analyzovaných vo výskume Brain drain 2014 ukončilo štúdium v zahraničí v období rokov 2003 až 2012. (Bahna a Gyárfášová 2016).

Zatraktívnenie a skvalitnenie

Na Slovensku už existuje niekoľko strategických plánov a štúdií na skvalitnenie a zatraktívnenie VŠ štúdia pre medzinárodnú mobilitu. Aj keď sa v detailoch často líšia, poväčšine sa zameriavajú na rovnaké kľúčové zmeny. K tým patrí napríklad zlepšenie ohodnocovania učiteľov vysokých škôl, výskumných a vývojových pracovníkov, zvýšenie kvality a dostupnosti vysokoškolského vzdelávania, vypracovanie stratégie internacionalizácie vysokého školstva s cieľom podporiť mobilitu študentov a zamestnancov VŠ a znížiť bariéry v prístupe ku štúdiu v SR. (Republiková únia zamestnávateľov 2019), podpora spoločných medzinárodných projektov výskumu a vývoja v rámci bilaterálnej spolupráce a zintenzívnenie podpory medzinárodného sieťovania národných platforiem do štruktúr EÚ, najmä zapájanie sa do výskumných infraštruktúr v rámci Európskeho strategického fóra. (OECD 2019)

Ako je vidieť z vyššie uvedených štatistík, od roku 1998 do roku 2012 sa podľa údajov OECD počet v zahraničí študujúcich občanov Slovenska viac ako zdesaťnásobil. Za týmto nárastom stojí najmä od roku 1999 nepretržite rastúci podiel študentov študujúcich v Česku, ktorý „naštartovalo“ podpísanie protokolu medzi ministerstvami školstva krajín bývalého Československa, ktorý umožnil bezplatné štúdium Slovákov v Českej republike. Podľa výskumu, ktorý hodnotil hľadisko absolvovanej školy na Slovensku patria slovenskí študenti medzi elitu. Ide často o absolventov bilingválnych gymnázií, ktorí patrili v škole medzi lepších žiakov. (Bahna 2015a)

V rokoch 2014 a 2015 došlo k miernemu poklesu absolútneho počtu slovenských študentov v zahraničí, čo bolo spôsobené demografickou zmenou a poklesom celkového počtu vysokoškolských študentov na Slovensku. (Baláž - Karasová 2016) Počty študentov odchádzajúcich zo Slovenska do Čiech podľa MŠMT od roku 2012 do roku 2017 klesajú, z 24 052 na 21 481 slovenských študentov. (MŠMT 2018) Podľa správy EPALÉ štatistické údaje z Eurostatu z roku 2015 priniesli zistenia, podľa ktorých v porovnaní s inými krajinami Európskej únie sa za posledné roky zvýšil podiel vysokoškolských slovenských študentov v zahraničí. (Katarína Šoková 2016)

Aktívna politika

Najmladšia generácia výskumu medzinárodnej mobility vysokoškolských študentov vidí túto mobilitu ako výsledok globálnej súťaže štátov a univerzít o medzinárodných študentov. Predmetom štúdia tohto pohľadu sú aktívne regrutačné stratégie aktérov poskytujúcich univerzitné vzdelanie. Štátne aj súkromné školy sa viac, či menej úspešne snažia zatriktívniť štúdium a nalákať študentov na svoje odbory. Využívanými nástrojmi sú štipendiá, zahraničné aj tuzemské študijné stáže, možnosť praxe v zahraničí, či umiestnenia po ukončení štúdia s plánom osobného kariérneho rastu.

Zatiaľ čo vlády v rozvinutých krajinách boli vo veľkej miere najskôr pasívne v súvislosti s rastom dopytu po medzinárodnom vzdelávaní, veľa vysokých škôl s nedostatkom zdrojov, videlo v nábore rastúceho počtu plne platiacich zahraničných študentov prostriedok krízového dotovania toho, čo bolo vnímané ako ich nedostatočne financovaná výuka a výskumné aktivity. Do roku 2006-2007 medzinárodní študenti na verejných vysokých školách platili vyššie školné než domáci študenti vo väčšine hlavných hostiteľských krajín, výnimkami boli Francúzsko, Nemecko a Japonsko (OECD 2009). Pre inštitúcie vysokoškolského vzdelávania so širšie lingvisticky a kultúrne diverzifikovanými študentami v čase medzinárodnej študentskej mobility finančné benefity narastali. (Adnett 2010)

V prípade migrácie slovenských študentov je úloha aktívnej regrutácie zahraničných univerzít nepreskúmaná, hoci je evidentné, že existuje a existovala propagácia minimálne zo strany českých univerzít na Slovensku a existujú aj agentúry sprostredkovávajúce štúdium v zahraničí. Aj na Slovensku existujú príklady univerzít, či fakúlt s aktívnou regrutačnou politikou. V ich prípade tvorí príjem z vyberania poplatkov od zahraničných študentov výraznú časť ich rozpočtu (ide najmä o lekárske fakulty).

Záver

Na viacerých miestach sme ukázali, že mobilita za vysokoškolským štúdiom predstavuje nedostatočne preskúmanú, no kvantitatívne významnú črtu vzdelávacieho systému na Slovensku. Neprebádané miesta výskumu by mal zmapovať výskum Brain Drain 2020, ktorý bude nadväzovať na doterajší výskum migrácie slovenských študentov. Chceme dosiahnuť rozšírenie, prehĺbenie, prehodnotenie doterajšieho výskumu, rozšírenie vzorky a zvýšenie reprezentatívnosti výsledkov. Okrem kvantitatívneho výskumu budú súčasťou výskumu aj hĺbkové rozhovory, ktorých cieľom je zachytiť komplexnosť javu, ktorú nedokáže pokryť plánovaný dotazníkový výskum. Rozhovory budeme robiť so študentami v zahraničí, absolventami a zástupcami sprostredkovateľských agentúr. Na Slovensku pôsobí približne desiatka sprostredkovateľských agentúr. Líšia sa v svojom usporiadaní aj marketingových stratégiách. Ich preskúmaním chceme zistiť akú úlohu hrajú v rozhodovaní študenta.

Použitá literatúra

- ADNETT, N. 2010. *The growth of international students and economic development : friends or foes ?* [online]. 2010. s. 37–41.
- BAHNA, M. 2015. Slovenskí absolventi vysokoškolského štúdia v zahraničí: Únik mozgov, alebo otvárajúce sa mobilné kanály na Slovensku? In *Working Papers in Sociology*, vol. 1, 2015,
- BAHNA, M. - GYÁRFÁŠOVÁ, O. 2016. *Brain drain 2014* [online]. Slovenský archív sociálnych dát, Bratislava: SASD, 2012. Dostupné na internete: <http://sasd.sav.sk/sk/data_katalog_abs.php?id=sasd_2014002>.
- BALÁŽ, V. - KARASOVÁ, K. 2016. *Kto, odkiaľ a kam: Slováci v Európe, Európa na Slovensku* [online]. [cit. 2017-15-12]. Dostupné na internete: <<http://www.ymobility.eu/wp->

- content/uploads/Balaz-Karasova-Kto-odkial-a-kam-Slovaci-v-Europe-Europa-na-Slovensku.pdf>.
- BECKER, R. - KOLSTER, R. 2012. International student recruitment abuses. In *Academic Questions* [online]. 2012, vol. 31, no. 3, s. 345–350. ISSN 19364709.
- EURÓPSKA KOMISIA, 2019. *Monitor vzdelávania a odbornej prípravy 2019 Slovensko*. Európska Komisia [online]. 2019. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/document-library-docs/et-monitor-report-2019-slovakia_sk.pdf>.
- EUROSTAT. 2016. *Learning mobility statistics - Statistics Explained* [online] [cit. 23. máj 2018]. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Learning_mobility_statistics>.
- FINDLAY, A. - KING, R. - STAM, A. - RUIZ-GELICES, E. 2006. Ever reluctant Europeans: The changing geographies of UK students studying and working abroad. In *European Urban and Regional Studies* [online]. 2006, vol. 13, no. 4, s. 291–318. ISSN 09697764.
- INDICATORS, Oecd, 2019. *Education at a Glance 2019* [online]. ISBN 9789264803985. Dostupné na internete: <<https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/f8d7880d-en.pdf?expires=1572001792&id=id&acname=guest&checksum=B202B1F519E6C610D6BB659946D276FB>>.
- ŠOKOVÁ, K. 2016. Migrácia slovenských vysokoškolských študentov do zahraničia. In *EPALE* [online]. 2016, č. 21.8.2016 [cit. 9. marec 2018]. Dostupné na: <<https://ec.europa.eu/epale/sk/blog/migracia-slovenskych-vysokoskolskych-studentov-do-zahranicia>>.
- MOHIELDIN, M. - VANDYCKE, N. 2017. *Sustainable Mobility for the 21st Century*. [online]. 2017. Dostupné na internete: <<http://www.worldbank.org/en/news/feature/2017/07/10/sustainable-mobility-for-the-21st-century>>.
- MŠMT. 2018. *Data o studentech, poprvé zapsaných a absolventech vysokých škol, Tabuľka F2, Výkonové ukazovatele* [online]. [cit. 23. máj 2018]. Dostupné na internete: <<http://dsia.uiv.cz/>>.
- OECD. 2019. *Launch of two OECD education reviews of the Slovak Republic - OECD* [online] [cit. 28. október 2019]. Dostupné na internete: <<https://www.oecd.org/slovakia/launch-of-two-oecd-education-reviews-of-the-slovak-republic.htm>>.
- REPUBLIKOVÁ ÚNIA ZAMESTNÁVATEĽOV. 2019. *Koncept reformy terciárneho vzdelávania na Slovensku z pohľadu RÚZ* [online]. 2019. Dostupné na internete: <https://ruzsr.sk/app/webroot/CmsPlugin/files/Koncept_reformy_terciarneho_vzdelavania_poda_RUZ.pdf>.
- ROUDGAR, I. - RICHARDS, C. 2015. The policy challenge of the global brain drain: addressing the dilemmas of contributing push-pull factors. In *International Journal of Public Policy* [online]. 2015, vol. 11, no. 1/2/3, s. 73 [cit. 2019-13-04]. Dostupné na internete: <https://www.academia.edu/11918487/The_policy_challenge_of_the_global_brain_drain_addressing_the_dilemmas_of_contributing_push_pull_factors>.
- SALISBURY, A. - MARK, H. - PAULSEN, M. B. - PASCARELLA, E. T. 2010. To See the World or Stay at Home: Applying an Integrated Student Choice Model to Explore the Gender Gap in the Intent to Study Abroad. In *Research in Higher Education*. 2010, vol. 51, no. 7, s. 615–40.